

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSİKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) *

*Socio-Psychological Aspects of Ramadan in Abroad (Sample of
America)*

*Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR***

*Prof. Dr. Fazlı POLAT****

Özet

Sosyolojik anlamda dinî yaşamın pratik bir unsuru olarak Ramazan, Amerika'daki Türkler üzerinde çok derin etkiler bırakmakta ve onların şahsi olarak gündelik yaşamlarından başlayarak ailelerinde, işyerlerindeki sosyal ilişkilerinde, ibadethanelerindeki dostluklarında ve Müslim-gayri Müslim komşularıyla olan iletişimlerinde birçok etkileşimi de beraberinde getirmektedir.

İşte bu çalışma dinî pratik yönünü oluşturan oruç ibadeti etrafında oluşan kültürel belleği ve bu kültürel anlam dünyasının göçmen Türklerin zaman, mekân ve sosyal ortamlarında hangi tür kabul, anlayış, sembol ve uygulamalarla gerçekleştiğini nitel olarak ortaya koymayı amaçlamış bir çalışmadır. Bu çalışma bir anlamda gurbetteki kimlik ve kültürün ara formlarla bazen de farklı tonlarda yeniden üretilmesinin hikâyesidir. Bu yeniden üretilen kültür formunun ana kültürden esinlendiği belli olmakla birlikte özellikle yeni nesiller ve yerli Müslümanlarla karşılaşma anlarında hibrid bir formu içinde ürettiği gözden kaçmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ramazan Ayı, Oruç, Kültür, Göç, Amerika, Sosyal Ortam, Kimlik

Abstract

Ramadan is the practice of religious life in the sociological sense, it has a profound influence on the American Turks, starting from the everyday

* Bu çalışma Temmuz 2012 tarihinde 1.Uluslararası Ramazan Sempozyumu'nda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş basılmamış halidir.

** Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

*** Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

life of the individual in the Turkish family, in social relationships, in the workplace, in the places of worship and Muslim and nonmuslim in their friendship with its neighbors interaction brings in a lot of communication.

That study religion practical aspects of forming the fasting worship formed around cultural memory and the cultural world of meaning immigrant Turks of time, space and social environments which type acceptance, understanding, symbols and practices realized that the qualitative aims to reveal a trial. This study, in a sense of identity and culture in foreign lands transitional forms is the story sometimes difficult to reproduce in different shades. This reproduced the main cultural forms of culture, especially the new generation although obviously inspired by the indigenous Muslim and a hybrid in the form of urea in moments of encounter that is overlooked.

Keywords: Month of Ramadan, Fasting, Culture, Migration, America, Social settings, Identity

Giriş

Çağımızda dinin bir istikrar ve egzistansiyel güvenlik kaynağı olduğunu kabulden, dinin kendisini insani ve sosyo-ekonomik gelişmelere uyarlamaması durumunda insanların yaşamlarını ve tecrübelerine yabancılaşacağına kadar dinin toplumdaki geleceğine dair çeşitli görüşler vardır. Günümüzde kimi sanayileşen toplumlar dünya görüşlerini dinî mitlerden ve sembollerden bağımsız olarak meydana getirme eğiliminde olmuşlar, hatta bu seküler dünya görüşleri geleneksel dinî inanç sistemleri üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Bu bağlamda sosyolojinin kurucu önderleri olan Comte, Durkheim, Weber ve Marks gibi sosyal bilimciler farklı içerik ve tonlarda da olsa, sanayileşmenin ve bilimsel bilginin gelişmesinin dinin toplum hayatındaki gücünü azaltacağını açıkça belirtmişlerdir. (Bodur, 2008: 34). Ancak yapılan çalışmalar ve tecrübeler göstermiştir ki din, toplum hayatında birçok boyutuyla varlığını sürdürmekte, yok olduğu/olacağı düşünüldüğü alanda da (siyaset, medya vb) daha etkin bir şekilde kendini yeniden hissettirmektedir. Hatta dinin bu kendini gösteren yönleri kimi zaman-çok kültürlü toplumlarda-göçmen toplumların uyumu için teşvik edilmekte, kimi zaman din, kendisine muhtaç toplumlar için (kimlik bağlamında) bir kurtarıcı olabilmektedir.

Dinin toplumda oynayacağı role ilişkin farklı yaklaşımlara karşın din, insanın düşünce, duygu, irade, vicdan ve davranış gibi bütün yetenek ve eğilimlerine hitap eder. Bu açıdan din insana, hayatın anlamı (varoluş gayesi),

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ)¹

yaşamın bütünlüğü, güvenlik, kişisel yetersizlik ve sıkıntıları hafifletme, sosyal mahrumiyetten kurtuluő, ahlaki değerlerin kazanımı, ölüm korkusundan sıyrıılma, kendinden daha yüce saydığı bir makamın yardımına sığınma, dünyada gerçekleştiremediğı istek ve arzularını ahirette tatmin edebilme konularında sosyo-psikolojik anlamda bir huzur ve varlık dengesi sağlar (Peker, 1993: 80-120). İnsanda dinin ortaya çıkardığı bu sosyo-psikolojik duygu ve tatminlerde ise ibadetlerin yeri ve önemi tartışmasız bir gerçektir.

Toplumsal bir değer olarak dinin pratik uygulamaları olan ibadetlerin öğretilip yaşanması her Őeyden önce inananların sosyalleşmelerinin bir parçasıdır (Wach, 1995: 71; Certel, 1998: 149-156). Amerika'da Ramazan'ın sosyolojik boyutunda da gözlemlendiğı üzere ibadetlerin özü, biçimlerinde değil, bireysel ve toplumsal boyutlarıyla, insanın kendine yabancılaşmasını ve toplumdan kopmasını önleme amacıyla gizli görünmektedir (Özsoy-Güler, 1997: 351). Başka bir deyiőle ibadetlerin insan üzerindeki sosyalleştirici ve bütünlęstirici yönleri onların bir yönüyle özünü teşkil etmektedir.

Bu sebepten olsa gerek Müslümanlara farz kılınan bir ibadet olarak orucun geçmiş milletlere de farz kılındığını yine Kur'an bildirmektedir (Bakara, 2/183). O zaman ilahi dinlerin ortak ritüellerinden birisi olması nedeniyle orucun fert ve toplum üzerindeki etkisi ve önemi daha bir anlamlı olmaktadır.¹

¹ Yahudilikte oruç belli başlı ibadetlerden biri olup, Őafağın sökmesinden ilk yıldızın doğmasına kadar devam eder: "Ve vaki oldu ki, Yahuda kralı Yosiya oğlu Yehoyakimin beőinci yılında, dokuzuncu ayda, Yeruőalimde olan bütün kavm, ve Yahuda Őehirlerinden gelen bütün kavm, Rabbin önünde oruç ilan ettiler" (K. Mukaddes, Yeremya, 36/9.) "Git, Sus'taki bütün Yahudileri topl; benim için oruç tutun; üç gün, üç gece hiçbir Şey yemeyin, içmeyin. Hizmetçilerimle ben de sizin gibi oruç tutacağız. Ardından, kurala aykırı olduğı halde kralın huzuruna çıkacağım; ölüsem ölüşüm." (K. Mukaddes, Ester, 4/16) Yahudi takviminde belirlenmiş oruç günleri vardır ayrıntılar için bkz: (Küçük, 1999: 239; Cilacı, 1978: 195-196; Tümer-Küçük, 2002: 487-7); Hz. İsa döneminde ve Hıristiyanlığın ilk yıllarında oruç çok takdir edilen bir ibadet Őeklidir. İsa, oruç için hükümler koymamıő, geride bir takım prensipler bırakarak kiliseyi tatbik edeceğı kanunlar koymada serbest bırakmıőtır (Tümer-Küçük, 2002: 488). "Oruç tuttuğunuz zaman iki yüzlüler gibi surat asmayın. Zira onlar oruç tuttuklarını insanlar görsünler diye suratlarını asarlar. Doğrusu size derim: Onlar karőılıklarını aldılar. Fakat sen oruç tuttuğun zaman başına yağ sır ve yüzünü yıka. Ta ki insanlara değil, gizlice olan Baba'na oruçlu görünesin ve gizlide gören Baban sana ödeyecektir." (İncil, Matta, 6/16-18; 9/14-17; Luka, 5/33-38; Markos, 2/18-22). İleri okumalar için bkz. (Tümer-Küçük, 2002: 488-9: 253; Cilacı,

Bugün Müslümanlık, bir inanç sistemi olmanın ötesinde, Amerika'daki modern mekân ve tecrübeler içinde bulunan Müslümanlar açısından kültürel ve siyasal bir kimlik referansıdır. İslam'dan aldıkları özgüvenle Müslümanlar, bir hareket haline geliyor, harekete geçiyor ve kamusal alanda daha çok görünür oluyorlar (Göle, 2010: 30). Müslümanların sahip oldukları bu özgüvenin en görünen yansımalarından bir tanesi hiç şüphesiz ibadetleri ve ibadet mekânlarıdır.

Müslümanlar için kutsal olan Ramazan ayının dünyasının her tarafında farklı kültürel ve geleneksel öğelerle (coşkulu, yoğun bir yaşantı biçimine dönüşmesi yanında dindarlığı öne çıkaran duygu ve davranışlarla) yaşatıldığı bilinmektedir. Amerika'da farklı ülkelerden gelmiş olan Müslümanların yakın duygular ve benzer uygulamalarla Ramazan ayında ortaya koydukları etkinliklerin görülmesi, birlikte yaşama kültürünü özümseyerek kaynaşma duygusunu besleyen uygulamaların yakinen müşahede edilmesi, inanç temelli ortak bir payda olan oruç merkezli bir ibadet kültürünün sosyo-psikolojik yönlerinin bu ülkedeki görünümünü anlamaya yardımcı olacaktır.

128

Ülkemizden binlerce kilometre uzakta yaşayan Amerika'daki Türklerin Ramazan'ı yaşama ve kurumsallaştırmalarının ülkemiz genelinden farklılıklar taşıdığı gibi benzer motiflerle bezendiğini de söyleyebiliriz. Türk milleti dünyanın neresinde olursa olsun Ramazan ayı gelmeden maddi ve manevi olarak ona hazırlanır. Aile, cami ve dernek gibi her bir kurumun, veya ferdi olarak kişilerin sosyal sorumluluk anlayışı kapsamında ve Ramazan ayına psikolojik hazırlanma noktasında kişi sağlığı ve toplum yaşantısına zarar verebilecek içki, sigara gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmaları, bu tür davranışlar içinde bulunan kişilerin bunları pişmanlık veya tevbe boyutuna taşınmaları, bayanların evlerde genel temizlik yapmaları, cemaat üyelerinin gönüllülük esasıyla cami temizleme uygulamasına katılmaları, bu ay süresince cami merkezli ama dışarıya da açılımı olacak şekilde sosyal ve kültürel programlar planlamaları, mukabele ve dinî sohbetlere katılmaları, bir dizi nezaket ziyaretleri tertip etmeleri, sosyal yardımlaşma ve kaynaşma temin edecek düzeyde hayır ve yardımlaşma etkinlikleri organize etmeleri gibi faaliyetleri bu hazırlığı örnekleme açısından sıralayabiliriz.

1978: 199-201) Bu iki semavi dinin müntesiplerinin kitaplarında ifade edildiği şekliyle bile oruç tutmadıklarını dile getirmek gerekir (Schumm-Kohler, 2005: 128-130).

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) I

Bundandır ki Türk milletinin Ramazan anlayışını ifade etmek için “Ramazan Medeniyeti” (Ünver, 1960: 21-25) isimlendirilmesi de bu bağlamda milletimizin yaklaşımını gösterir yerinde bir benzetme olmuştur. Diğer taraftan ifade ettiğimiz Ramazan ayına özel bazı hazırlıklar sadece Türklere ait olmayıp, Amerika örneğinde de görüldüğü gibi, İslâm'dan kaynaklanan benzer âdetler diğer Müslüman ülkelerin vatandaşları ve etnik gruplarda da ortak davranış ve düşünüş modelleri olarak ortaya çıkabilmektedir.

Bütün bu değerlendirmelerin ışığında bu çalışmada bizim temel amacımız; bizzat kültürel ve dinsel atmosferi paylaşma zemini bulduğumuz Amerika'da alan gözlemlerimizden yola çıkarak dinî tecrübenin pratik ifadesi olan oruç ibadetinin yaşandığı zaman dilimi olarak Ramazan ayının Türklerin gündelik hayatına sosyal davranış, rol ve tutum olarak nasıl yansıdığını ve dolayısıyla Ramazan'ın fonksiyonlarının göçmen Türklerin hayatlarını nasıl şekillendirdiğini örnekler bağlamında ortaya koymaktır. Ramazan ayı her ne kadar Müslüman toplumlar için ortak değer ve anlayışlar çerçevesinde görünürlük kazansa da Türklerin Ramazan'a dair tutum ve uygulamalarındaki farklılıkların ve yine Türkiye'den farklı olarak Amerika'daki Türklerin Ramazan kültürüne kattıklarının ortaya çıkarılması, karşılaştırmalı toplum çalışmaları adına önemli görünmektedir. İşte Amerika'daki Türklerin Ramazan yaşayışlarına dair bu çalışmada toplumsal manada Ramazan zaman, mekân, ortam ve sosyal algılar açısından değerlendirilecek, ayrıca Ramazan ayının öncelikli olarak Türkler tarafından yaşantısı sosyolojik olarak tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Dinî Yaşamın Pratik Yönü Olarak Ramazan

Dinî yaşamın boyutlarının değişik tasnifleri olmakla birlikte, (Glock, 1998) Wach, dinî tecrübe ve onun anlatım biçimlerini, teorik (akide, doktrin), pratik (ibadet) ve sosyolojik anlatım (dinî cemaat) şeklinde sınıflandırmaktadır (Wach, 1995: 43-54).

İbadetler dinlerin pratik yönlerini oluşturmaktadır. İbadet kavramı, insan şuurunda ve davranışlarında Allah kavramını aktif kılan her türlü söz, davranış ve duruş şeklinde ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle bireyin iç dünyasındaki derinliklerindeki dinî duyuş ve düşüncelerin gözlemlenebilir şekilde davranışlara dönüşmesi olarak da tanımlanabilir (Certel, 1999: 210; Karaca, 2011: 133). Wach ibadeti, tamamıyla rasyonelleştirilmesi mümkün

olmayan, insanları birbirine bağlayıcı, esrarengiz değeri olan bir özelliğe görmektedir (Wach, 1995: 71).

İbadetler, insan-yaratıcı, insan-insan ve insan-nefis ilişkisini sürekli ve canlı tutan en önemli araçlardır. İbadetlerin bu yönü dindarlığın en önemli boyutunu temsil eder.

Dinî inançlar, kapalı bir kap içerisinde duran sıvı bir madde gibi olmayıp mutlaka dışa yansır ve insan eylemlerine yön verirler²(Kurt, 2012: 33). Bu anlamda ibadetler dinî hayatı besleyen güç kaynakları gibidir (Certel, 1999: 218; Karaca, 2011: 134). Buna bağlı olarak orucun farz olduğuna inanan insanın bu inancı mutlaka oruç tutmak şeklinde objektifleşerek hayata yansır. Konuya böyle yaklaşılmca sosyolojik olarak ibadetler; “dinî tecrübenin eylem olarak günlük hayata yansıyan boyutu veya anlatımıdır” şeklinde nitelendirilebilir (Kirman, 2004: 107).

İbadetler vasıtasıyla kişi, kutsal saydığı yüce varlıkla irtibata geçebilmekte, ona yaklaşma yollarına sahip olabilmekte, saygı ve sevgisini gösterebilmekte, böylelikle ona karşı vazifelerini ve ondan gelen emirlerin gereğini yerine getirebilmektedir. Dinsel inanç ve ibadetlerin din içindeki bu (açık) fonksiyonları yanında, başka bir takım toplumsal fonksiyonlarının da olduğu bir gerçektir (Arslan, 2004: 199). İbadetler, bir taraftan toplumdaki sosyal yapıyı dizayn etmek isterken diğer taraftan da kişileri kendi normları doğrultusunda eğitmek ister. İbadetler vasıtasıyla toplum, birey olarak kişilere, gerek yalnız başına ve gerekse toplum içinde nasıl yaşayacaklarını ve ne yapacaklarını gösterip onların dinî sosyalleşmelerini sağlamak suretiyle kendi değer, algı, anlayış ve pratiklerini de kazandırmış olur.

İbadetler öncelikli olarak bireye hitap eder ancak mutlaka topluma bakan yönleri de vardır. Bu yönüyle sübjektif olan davranışlar topluma yansımalarıyla objektifleşir. Oruç ibadetinin sübjektiflikten objektifleşmesine örnek olarak toplu davetler, bu ayda fazla sevap alınacağı umularak fazla hayır

² Kur'an'ı Kerim'de inanç-davranış ilişkisi konusunda şöyle buyrulmaktadır. “Şüphesiz, iman edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekâti verenlerin ödülleri, rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar, mahzun da olmayacaklardır” (Bakara, 2/277). Hz Peygamberin, “*Temizlik imanın yarısıdır*” (Müslim, “Taharet”, 1), “Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa misafirine ikram etsin. Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa komşusuna ihsanda (iyilikte) bulunsun. Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa hayır söylesin veya sükût etsin” (Buhari, “Edeb”, 31; Müslim, “İman”, 74). sözleri iman-amel başka bir ifade ile inancın davranışları etkilemesi gerektirdiği konusunda dikkat çekicidir (Ünal, 2010: 358).

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ)¹

yapmak suretiyle güçsüzlere, kimsesizlere, akrabalara ve fakirlere el uzatmak, iftar zevkini toplu ibadet etmenin zevki içinde idrak etmek, oruç tutan insanların aynı duygu ve hislerle ortak faaliyete geçmeleri ifade edilebilir.

Diğer dinler gibi, İslam dinî de müminlerinden bazı ibadetleri ve pratikleri yerine getirmesini bekler. Amacı belirlenmiş bu eylemler bireysel ve toplumsal olarak ayrılabilir. Çeşitli ayinler, dua, özel dinî törenlere katılma, oruç ibadeti ve benzeri ibadetler bu boyutların içinde ele alınmaktadır (Glock, 1998: 254). Ramazan ayında yerine getirilen oruç da bu eylemlerin (ibadetlerin) toplumsal boyutuyla ilgili olarak ifade edilebilir.

Özellikle Türkler için oruç ibadetinin toplumsal yönünün diğer farz sayılan ibadetlerden daha ön planda olduğu, ya da Türklerde Ramazan ayının toplumsal boyutuna daha fazla ağırlık verildiği bilinmektedir. Örneğin bir Erzurumlu veya Çorumlu için “oruç tutmuyor” nitelemesi, “namaz kılmıyor” ifadesinden daha incitici veya kişinin manevi dünyasında daha etkili olabilmektedir. Oruç tutmamanın izahı bireyler tarafından daha zordur, bu yüzden birçok hasta kimse Türkiye’de oruç tutmada ısrar edebilmektedir. Yine Anadolu’da namaz kılmayana değil de oruç tutmayana yönelik “şiddet” örnekleri de bu durumu açıklar. Türkiye’de oruç tutmamak topluluk ruhuna saygısızlık olarak anlaşılır. Dolayısıyla Ramazan ayının Türkiye’deki toplumsal atmosferi toptan etkilediği görülmektedir, benzer durumun Amerika’daki Türkler için geçerli olduğunu ifade etmek gerekir.

Amerika’da Türkler’in Sosyo-Kültürel Durumu

Amerika’ya dünyanın her yerinden ve hemen her zaman göç söz konusudur. Bu göç unsuru resmi ve gayri resmi yollarla olduğundan ülkede yaşayan göçmenlerin sayısı ile ilgili yapılan açıklamalar ve istatistiklerin gerçek rakamları yansıtmadığı bilinmektedir (Güngör, 2011: 212). Amerika’da yapılan nüfus sayımlarında inancı belirleyen bir soru olmadığından, Müslümanların nüfusu ile ilgili de elimizde net rakamlar yer almamaktadır. Ancak gerek Başkan Barack H. Obama’nın, Kahire’de yaptığı konuşmada, (5 Haziran 2009) 7 Milyon Müslüman nüfusu barındırdıklarını ifade etmiş olması, gerekse de diğer birçok araştırmada 5 ile 8 milyon arası bir Müslüman’dan bahsedilmesi (Kettani, 2010) bize Müslümanların sayısı hakkında yaklaşık da olsa bir fikir verebilmektedir. Öte yandan Amerika’da toplam Müslüman nüfus içerisinde Türklerin yeri % 5 olarak gösterilmektedir (Peck, 1999: 13).

Sadece Müslümanların değil ülkeye değişik yollarla göç eden Türklerin de net bir sayısını söylemek oldukça güçtür. Bunun yanında araştırmalar ve resmi yetkililerle yapılan özel sohbetlerde dile getirildiği üzere tahminen 150.000 Türk'ün sadece New York ve New Jersey'de oturduğu; genel olarak da 500.000 Türk'ün Amerika'da varlığını sürdürdüğü ifade edilse de (Kaya,2005: 428; Kılıç, 2004; Samsar'la Özel Görüşme³) Amerikan İstatistik Bürosu tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımının sonuçlarına göre Amerika'daki resmi Türk nüfusunun 196 bin 283'e ulaştığı ifade edilmektedir. Hesaplamalarını artı/eksi 10 bin ile yapan kurum, Türk nüfusunun 186-206 bin arası olduğu sonucuna varmıştır (Census, 2010).

Demografik açıdan altı çizilmesi gereken önemli bir husus, Amerika'daki Türk göçmenlerin Avrupa'ya göç eden Türklerden daha eğitilmiş ve uyuma daha yatkın bir durumda olmalarıdır. Amerika'daki Türklerin % 48'i en azından bir kolej, % 25'i ise üniversite mezunudur. Buna bağlı olarak farklı iş kolları ve alanlarında profesyonel Türkler bulunmaktadır. Bunun yanında profesyonel bir mesleğe ve ileri seviyede (advanced) yabancı dile sahip olamayanların daha alt seviyedeki işlerde çalıştıkları da bilinmektedir. Bununla birlikte, Amerika'daki Türklerin % 50'den fazlası birinci nesilden oluşmaktadır; her ne kadar, ikinci neslin oranı gittikçe büyüyorsa da bu oran, genele göre düşüktür (Haddad-Lummis, 1987: 5; Kaya, 2005: 429).

Amerika'da Ramazan'ın Felsefi ve Sosyolojik Arka Planı

Toplumsal olay ve olguları mekân ve zamandan ayrı düşünemeyeceğimiz gibi toplumsal ortamlardan da ayrı düşünemeyiz. Mekânın, sosyal olay ve olguları belirlemede iki türlü fonksiyona sahip olduğu söylenebilir. Bunlardan birisi, insanın, sosyal grup veya toplumların mutlaka bir fizikî ve coğrafi çevrede yaşamak zorunluluğundan gelen çevre-mekân etkisi diğeri ise insanın ve insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları mekâna yükledikleri anlamları ortaya çıkar (Arslantürk-Amman, 2011: 150; Okumuş, 2010:154). Bu bağlamda Amerika'da Türk gençleri, inancı, ibadeti, geleneği ve genel olarak dinî kendilerinden önceki nesillerden (kendi büyüklerinden) daha farklı şekillerde algılamaktadır. Aslında bu sosyolojik olarak gençlerin içinde yaşadıkları ortamsal ve çevresel faktörlerin onların kimlik edinme ve aidiyet duygusu kazanmalarını etkilediğini göstermektedir.

³ Mehmet Samsar dönemin Türkiye Cumhuriyeti New York Başkonsolosudur. Görüşme 2010 Mayıs'ta gerçekleştirilmiştir.

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) I

Bu nedenle Türk gençlerinin dinî-kültürel kimlikleri ve buna bağlı olarak oluşan dinî algıları doğup büyüdükleri sosyal çevreden ayrı düşünülemez (Küçükcan, 2005: 677).

Sosyal varlık alanında insanın eylemleri ve davranışları zamanla ilişkili olarak üç boyutludur. Bunlar dün, bugün ve yarındır. İnsanların bütün yapıp etmeleri bu üç boyut içerisinde gerçekleşir. Bu üç boyut birbiriyle sıkı ilişki içindedir. Yarın ve diğer gün geçmişin etkisinde iken, aynı zamanda zamanın şimdiki boyutundan bağımsız değildir. Geçmiş şimdiki etkilerken, şimdi de hem kendisinin hem dünün hem de yarının belirleyiciliğı ile sıkı ilişkilidir. Mengüşoğlu'na göre insanın tarihi bir varlık olması, onun üç zaman buuduna kök salması ile mümkündür (Mengüşoğlu, 1968: 116). Öte taraftan objelere değer atfetme duygusu zaman boyutuyla birlikte çalışır. Böylece insan tarihinde kimi an ve zamanlar, belli olay, olgu ve kutsal değerler açısından özel bir anlam ve önem kazanırlar (Arslantürk-Amman, 2011: 149). Bir bakıma bu belli zamanlar bazı olay ve olgularla özdeşleşirler. İşte Ramazan'ı zamanla ilişkisi bağlamında bu açıdan da düşünmek gerektiğı kanısındayız.

Zamana sosyolojik bakış çerçevesinde, sosyal olay ve olguların zaman içinde gerçeklik kazandıkları söylenebilir. Zaman, toplumların, toplumsal olayların bağlamıdır. Sosyal olayların sahip olduğu mekân boyutu da zamanın dışında değerlendirilemez. Gerek zaman gerekse mekân, sosyal bağlamda fizikî veriler olmaktan ziyade toplumsal fenomenlerdir. Zaman ve mekânı onlarla bağlantılı pratiğe bakarak incelediğimizde, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini de daha kolay kavrarız. Zaman, mekân ve ortam sosyal eylem ve kurumların belirli tiplerini temsil eden kavramsal semboller olup insanların, zaman ve mekân içindeki belli noktalara ya da bu noktalar arasındaki mesafelere göre yerlerini belirlemelerini sağlarlar (Arslantürk-Amman, 2011: 150; Okumuş, 2010: 153-154).

Mekân sosyolojik açıdan önemli bir fenomendir ve zamandan bağımsız olarak düşünölebilecek bir olgu değildir. Belirtmek gerekir ki zaman, mekândan bağımsız değildir. İnsanların mekânda olmaları, toplumsal olayların mekânda gerçeklik bulması, onların geçici oluşlarıyla ve dolayısıyla zamanla ilgilidir (Okumuş, 2010: 155).

Mekân veya coğrafya bağlamında ifade edilebilir ki mekânın da içinde yer aldığı coğrafi şartlar, fert ve toplumun karakter, davranış, organizasyon ve hatta alinyazısı ile karşılıklı ilişki ve etkileşim içindedir.

Ekonomik, siyasî ve sosyal örgütlenmenin karakteri, toplumların olumlu veya olumsuz yönde değişmesi, ilerlemesi veya gerileyip çökmesi, dinî inanç ve düşüncelerin özellikleri, aile ve evlenme biçimleri, cinayetler, intiharlar, kültür eserleri sonuç olarak hemen hemen bütün sosyal olaylar, coğrafi şart, mekân ve ortam ve etkilerle ilişkilidir⁴ (Arslantürk-Amman, 2011: 150).

Zaman, mekân ve sosyal ortam, sosyal geleneğimizin faaliyet ve ilişkilerinde yerimizi tayin etmemizi sağlayan başat araçlar arasında yer alırlar. Dinî ritüeller, belirli söz, davranış, zaman, mekân ve sosyal ortamlar gibi unsurlarla sembolleştirilir. Oruç da zamanla sınırlandırılarak dış şekli belirlenmiş bir ibadettir. Oruç her yılın Ramazan ayında ve bu ayın bütün günleri sayısınca tutulur (Kasapoglu, 2007: 59). Ramazan'ın mekân olarak en çok yaşandığı yerler cami ve aile, ortam olarak gençler ve yeni göçmenlerin üzerinde etkileri, toplumsal algılar bağlamında da içte ve dışta gruplarla ilişkiyle ifade edilebilir.

Bu temel bağlamlar kapsamında rahatlıkla ifade edilebilir ki; Ramazan Amerika'daki Müslümanların gündelik hayatında sosyal, ticari, kültürel, yardımseverlik duygusu, yemek yeme alışkanlığı, ibadetlerde artış ve tüketim alışkanlıklarında bile derin etkiler ve değişiklikler bırakarak varlığını hissettirir görünmektedir⁵ (Odabası-Argan, 2009: 204).

1.Kutsallık Katıcı Değer Olarak Ramazan'da Zaman

Bireysel olarak Allah'a ibadet etmek için her hangi bir zaruri zaman dilimi yoktur. Ancak emredilen (farz) ibadetler için mutlaka bir zaman faktörü görülmektedir. Formel ibadetlerin zorunlu vakitleri dışında, ibadetler için en

⁴ Coğrafi şartların insan, kültür ve çevre üzerindeki etkileri için geniş okuma (Sorokin, 1994: 102-106).

⁵ Ramazanın bir yandan da insanların alışkanlıklarını değiştirmesi ve bilhassa tüketimi artırması, çeşitlendirmesi ve teşvik etmesi hasebiyle, Yılbaşı ve Thanksgiving gibi geleneksel Amerikan kutlamalarıyla kıyaslandığı ve bu konuda kaygıların dile getirildiği görülmektedir (Sandıkci-Omeraki, 2007: 611-615; Fattah, 2005). Ancak bizim tarihimiz incelendiğinde Ramazan aylarının her zaman bu şenlik ve aktiviteler içinde kutlanıldığı, düzenlendiği ve gündelik hayatın her alanına etki ettiği görülecektir (Yazıcı, 2008: 186-193). Osmanlı'dan kalma gelenek ve eğlence tarzlarının 1992 yılından başlamak suretiyle İstanbul ve Ankara belediyelerince de yaşatılmaya çalışıldığı ve çok değişik festival ve eğlencelerle kutlanmaya başladığı görülmektedir (Sandıkci-Omeraki, 2007: 611). Nefsi terbiye etmenin temel amaç olduğu bir ibadette aşırı lüks sofraların kurulması, sonrasında israflar ve tamamen tüketim kültürünün ve kapitalistleşmenin boy gösterdiği sofralar ve eğlenceler elbette İslam'ın ramazan ruhuna uygun değildir.

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) I

uygun vakitlerin günlük hayatın karmaŐa ve stresinin azaldığı akşam vakti -ki o vakit iftar için bekleyen kişilerin ruh dinginliği içinde sabırla beklediği an-veya sabahın henüz belirlediği anda ortaya çıkan sahur vakti olduğu söylenebilir.

Ramazan sosyolojisi açısından Amerika'da yaşayan Müslümanların hissettikleri en önemli unsur hiç Şüphesiz ki zamana dair kendilerini, işlerini ve ailelerini disipline etmeleridir. Zaten Allahu Teâlâ'nın orucun Őartlarını bir dakika veya daha azına bile müsaade etmeyecek kadar ciddî tutması, Müslümanların zaman mefhumunun değerini kavramaları, avarelikten kurtulmuş insanlar olarak hayatlarını zamana göre tanzim etmeleri, zamanı en iyi Şekilde değerlendirmeleri kısaca hayatlarını zamanla disipline eden insanlar olmalarını sağlamak için olsa gerektir⁶ (Daryal, 1970: 296).

Günlük hayatlarında zamanın arkasından yetişemeyen Amerikalı Müslümanların iftar vaktini beklerken birkaç dakikanın geçmemesi karŐısında zamanın izafiliğini ve değerini de öğrenmelerine vesile olabilmektedir. Çünkü Amerika'da hangi Türk'e sorsanız mutlaka zamanın yetmezliğini ve çok çabuk geçtiğini söyleyecektir. Bu bağlamda Ramazan'ın her yıl bir önceki yıla göre ongün erken gelmesi, yılın her günü için Müslümanlara oruç tutma imkânı verirken döngüsel olarak iradenin güçlenmesine, daha güçlü iradenin ise ibadetler için daha kolay motivasyon sağlamasına katkıda bulunmaktadır (Certel, 1999: 213; Karaca, 2011: 138).

Aynı Şeyi bekleyen iki kişinin ayrı ayrı yerlerde beklemeleri ile, aynı mekânda aynı Şeyi beklemeleri arasında mutlak fark vardır. Bir kere sosyolojik olarak aynı mekânda ve aynı Şeyi bekleyen iki kimse arasında duygusal kaynaşma, zamanla tanışma, konuşma, paylaşma ve nihayet farklı boyutta bir iletişim başlayacaktır. Bunun gibi iftarı camide açanla⁷ evde bekleyerek açanlar arasında böylesi bir fark vardır (Daryal, 1970: 296). İki de bir amaca dönük beklemekte ancak aynı mekânda iftarı bekleyenler arasında doğal dostluklar başlayacaktır. Amerika'da bu Şekilde yaşadıklarını

⁶ Kur'an'ı Kerim'de zamana ve zamanın önemine dikkat çeken ayetler yanında Cenab'ı Allah'ın Asr (ikinci vaktine/zamana), Duha (kuŐluk vaktine) ve yine bazı surelerde zaman üzerine yemin ediyor olması zamanın bireysel ve toplumsal manada önemi açısından ilgi çekicidir.

⁷ İleride açıklanacağı üzere Amerika'da Camilerde toplu iftarlar bir gelenek olarak kurumsallaŐmıştır. Bu iftarlara toplumun bütün kesimleri katılmakta ve aynı zamanda maddi olarak sponsor olmaktadır. Camilerin hemen hemen hepsi Ramazan ayı boyunca iftar programlarını hayırseverlerin eliyle organize etmektedirler ve bu sayede camiler cemaat profilini renklendirmektedirler.

paylaşacak dostluklara ihtiyacı olan insanların varlığı cami gibi mekânları ve iftar gibi vakitleri daha da anlamlı kılmaktadır. Örneğin bu (2011) Ramazan ayında camide iftarlara gelerek tanışan iki Türk genci daha sonra bu tanışıklıklarını evlenme kararı alarak sürdürmüşler ve Bayram sonrası da nişan töreni yapmışlardır. Evliliğe adım atan bu gençler uzun yıllardır Amerika’da olmalarına rağmen böyle bir ortam bulamadıkları için evlenecek uygun kişiyi de bulamamışlardı. Ancak bölgede yeni açılan cami, onların birbirlerini bir dinsel ve kültürel etkinlik içinde görmelerine imkân verdiği için daha güvenli bir şekilde ciddi bir kararı vermelerine yardımcı olan bir mekân olmuştur.

Aynı zamanda onca sıkıntıyla başarılan bir ibadetin zevkini toplumsal coşkuya dönüştürmek diğer ibadetler için de yeni bir motivasyonu oluşturmaktadır. Onun içindir ki Ramazan ayında teravihlerde camiler dolmaktadır. Aynı durumun Amerika’da da geçerli olduğu görülmektedir. Ramazan harici kılınan yatsı namazında 9-10 kişiyle kılınan namaz, teravihlerde 100-150 kişiye kadar çıkabilmektedir.

136

Bu iftar bekleme eğer aile de olursa, bu defa da aile fertleri arasındaki sevgi ve muhabbeti arttırma, yani ailenin daha sağlam temeller üzerine kurulmasını gerçekleştirme bakımından çok önemlidir. İslâmiyet'in bütün ailenin beraberce iftar sofrasına oturmasını ve iftarı beklemesini istemesinin sebebi de bu olsa gerektir. Özellikle ailede eş ve çocuklardan birden fazlasının çalışmasından dolayı beraber yemek yeme fırsatı çoğu zaman mümkün olmayan bir aile için Ramazan’a özel alınan izin veya gösterilen fedakârlıklarla bunun mümkün olması aileye bu ayda daha fazla birlikte olma imkânı verdiği gibi bu birlikteliğin de ailede bütünlüğü getirdiğini söyleyebiliriz.

Örneğin bir elektronik fabrikasında çalışan bir vatandaşımız (başka örneklerine benzer şekilde) her yıl Ramazan ayında izin almakta ve bu sayede hem ailesine, hem bulunduğu mahalledeki camideki faaliyetlere vakit ayırabilmektedir. Normal zamanlarda sadece bir kaç saat hafta sonunda ailesiyle birlikte olan bu kişi, kullanılan izin sayesinde hem toplumuyla daha güçlü ilişkiler geliştirebilmekte hem de özellikle aile üyelerinin dinsel manada sosyalleşmelerine katkı yapabilmektedir. Aile bireylerinin sosyalleşmelerine bu katkı bazen evlerine iftar için davet ettiği öğrencilerle tanışma ve konuşma bazen de bütün aile fertleriyle camideki iftar hazırlama ve servis etmeye yardımcı olmak şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu örnekte dikkat çeken

husus Türkiye'den farklı olarak "cami merkezli Ramazan"ı göstermesi ve ayrıca tatil zamanının bile bu aya göre belirlenerek kullanılmasıdır.

Ramazan'ın Fonksiyonları ve Anlam Boşluğu

Göçün sonuçlarından biri olarak anlam boşluğu yaşayan insanların dünyasında bir şekilde kendisini hissettirebilen Ramazan, birçok yeni formlarla anlam boşluğuna cevaplar teşkil edebilmektedir. Zaten din insanların anlam dünyalarındaki boşlukları ne kadar doldurursa, onlara kendi içlerinde tutarlı yeni bir dünya oluşturmada da o kadar etkili olur (Akyüz, 1998: 295).

İbadetler insan hayatına anlam ve amaç katar, insana kimlik kazandırır. İnsanın ruh dünyasını geliştirir. Bunun yanında, bireye uyumlu kişilik özellikleri kazandırmakla beraber tedavi edici etki de yapar. İnsanın sosyal davranış ve ilişkilerini, iletişim, yardımlaşma, hoşgörülü olma ve bütünleşme eğilimlerini geliştirir. İbadetler, kişiyi yüksek ahlâkî duygu ve tutumlara yönelterek olumlu alışkanlıklar kazandırır (Akyüz, 2002: 14).

Ramazan ayında toplu olarak yapılan iftarlar, kılınan teravihler ve okunan mukabeleler sayesinde Türkler arasında "birlik şuurunun" uyanmasına vesile olmaktadır. Nitekim çağdaş insanın duygusal gerginliğinin temel konularından birisi 'kalabalık içinde yapayalnız olma' halidir. Bu hal çoğu kişide bunalımlar yaratan ve depresyona neden olan aşırı ferdileşmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İbadetler ise bireyi Allah'la olduğu kadar, diğer insanlarla da yakınlaştırmaktadır (Hökelekli, 2005: 245). Topluluğun kolektif ruhu insandaki bireyselliği törpülemekte ve ibadet zevkiyle birleşen bu duygu toplumsal bütünleşmeye zemin hazırlamaktadır (Wach, 1995: 71). Göçmen Türklerin baş etmek zorunda oldukları en önemli problemlerden biri olan kalabalıklar içinde yalnız olma sorunu böylelikle ramazan vesilesiyle azalmakta kimi zaman da farklı yollarla çözüme kavuşmaktadır. Örneğin bulunduğu bölgede Türklerin az olmasından dolayı her gün birkaç saatlik yoldan gelerek iftarlara gelen benzin istasyon sahibi bir Türk, "bu kadar yolu her gün gelmek zor değil mi?" Diye sordüğümüzde; "Patron olmama rağmen günde en az on iki saat çalışıyorum, etrafımda beni gerçek manada anlayacak hiçbir dostum yok, arkadaşlarım var ama onlarla daha çok çevreden arkadaşız, yani onlar Müslüman değiller, bu yüzden onlarla her şeyi paylaşıp konuşamıyorum. Burada tanıdığım insan çok olmasa da ilk geldiğim yıllardan tanıdığım bazı kişiler var, onlarla Türkçe konuşmak bile beni rahatlatıyor"

demesi yaşadığı “kalabalıklar içinde yalnızlıkta” Ramazan’ın ortaya çıkardığı dinî ve kültürel atmosferin yeri ve önemini ortaya koymaktadır.

Ramazan’ın sosyo-psikolojik tahlilinde dikkat çektiği gibi oruçlu insan aç olan insandır. Aç olan insan açlığı sebebiyle niçin, neden aç olduğunu dâimâ aklında tutan yâni devamlı olarak bir ibâdet halinde bulunduğunu hatırlıdan çıkarmayan ve bunun sonucu olarak da orucu tamamlayıcı ibâdetlerin de (eğitimin de) kendisinden istenildiğini unutmuyarak aklından çıkarmayan ve böylece devamlı olarak kendi üzerine eğilen, kendini yetiştirmeye çalışan insandır (Daryal, 1970: 287). Bu durumda anlam boşluğu ve kimlik krizleriyle yüzyüze kalan insan için varlığını, kimliğini, kültürünü bulma, değerlendirme ve yeniden üretme için Amerika’da Ramazan büyük bir imkân sunmaktadır.

Ramazan ayının atmosferi içinde yapılan toplu dua, tören ve sohbetler sırasında birbirlerinden etkilenen insanların dinî duyguları daha çabuk harekete geçmektedir. Aynı zamanda bireyde aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlayarak bir bütünüün parçası olduğu hissini yaşatır. Ramazan göçmen Türkler için en önemli problemlerden biri olan yalnızlık duygusunun olumsuz etkilerini en aza indirebildiği gibi, sosyal bütünleşme açısından da önemli bir kazanıma sahip olmaktadır.

Bunun yanında Amerika’da çalışma sistemi gereği günlük oniki saat ve haftada yedi gün çalışan bazı insanların Ramazan’da topluca yapılan ibadetlere katılamadıkları için yeterince bu birlik ve dayanışma ortamından istifade edemedikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu durumdaki soydaşlarımızın buruk bir atmosferde oldukları müşahedelerimiz arasındadır. Bu gruba kendi işlerini yapan küçük esnafları katmak mümkündür.

Ramazan’ın bir ibadet olarak bazen içten bazen dıştan etkilerle bireyleri kötülüklerden uzaklaştırması da bir hakikattir.⁸ Din’in tasvip etmediği

⁸ Konuyla ilgili olarak Kur’an-ı Kerimde şöyle buyrulmaktadır; “(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor” (Ankebut, 29/45). Namaz kılıp oruç tutup da insanlarla olan ilişkilerinde dine ve hukuka uygun olmayan tutum ve davranış içersinde olanları da Peygamberimiz , “Oruç tutan öyle insanlar vardır ki, kârları sadece açlık ve susuzluk çekmektir” (İbn Mace, “Sıyam”, 21) sözleriyle uyarmaktadır. Yine başka hadislerde de "Oruç perdedir. Biriniz bir gün oruç tutacak olursa kötü söz sarf etmesin, bağırıp çağırmasın. Birisi kendisine yakışksız laf edecek veya kavga edecek olursa "ben oruçluyum!" desin."(Buhari, “Savm”, 2, 9; Müslim “Sıyam”, 164).

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ)¹

her türlü ortam ve özgürlüğün bulunabildiği Amerika'da, insanları dinden uzaklaştıran kimi günahlar ramazan ayı vesilesiyle durabilmektedir. Örneğin içki servisinin de yapıldığı ve müşterilerinin çoğunun Türklerden oluşan bir lokanta da içki servisi yapılmadığı gibi, az da olsa mekâna gelen kimselerin tıpkı Türkiye'de olduğu gibi utanarak ve çekinerek yemeklerini yediklerini görebilmekteyiz. Hatta hemen arkasından da oruç tutamamalarının sebeplerini izaha başlamaları görölmektedir.

Başka bir örnek olay da Ramazan vesilesiyle Kur'an okuyan ve kendi halinde dinî yaşamaya çalışan bir Türkle konuştuktan sonra camiye gelip yardım eden bir kişi, daha sonra camiye bu gelişlerini artırmış ve bundan sonra içki içmeme kararlılığını da dile getirmiştir. Bu örneklerden hareketle Ramazan ayında normal zamanlarda daha az dindarların veya dine karşı ilgisiz kişilerin dindarlaştıkları veya bu konudaki duygularında artış olduğu net olarak gözlemlenmektedir.

Ramazan ve Aşırı Bireyselleşme

İbadetlerin bir kısmı ferdi olarak ifa edilebilirken, bir kısmı toplu olarak da yapılabilir tarzda emredilmiştir. Örneğin, Cuma ve bayram namazları ve hac ibadeti gibi ibadetler toplu şekilde icra edilmek zorundadır, ferdi olarak yerine getirilemezler. Cemaat yani topluluk ile birlikte ifa edilir olmaları toplum içerisinde ve özellikle Müslümanlar arasında birlik beraberlik şuurunun gelişmesini, bireyin topluma karışmasını, yalnızlık, içine kapalılık ve asosyallikten kurtularak sosyalleşmesini temin eder (Certel, 1999). Kısaca oruç sıkıntı ve ıştıraplar karşısında eğilmeyen, kendine hâkim olan, vaat edilen birtakım menfaatler karşısında hak ve gerçek bildiği prensiplerden vazgeçmeyen ideal insan tipini ortaya çıkarır (Daryal, 2009: 119). Bireyselleşmenin uç boyutlarda yaşandığı Amerika'da Ramazan ayının bireysellikteki aşırılığı tolere etmekte olduğu görölmektedir.

İnsan yapısı fizyolojik ve psikolojik açlığa tahammül edemez bir durumda olup, insan aslında hayat mücadelesini de biraz da aç kalmamak için yapar. Buna rağmen oruç tutan insan normalde vazgeçilmez olan ihtiyaçlarını, sırf Allah rızası için belli bir zaman terk etmektedir (Daryal, 1970: 289). Amerika'daki Türkler için çevresindeki onca uyarıcı yiyeceğe rağmen böylesi bir ibadet tutumu daha anlamlı olmaktadır. Zira sizden başka kimsenin sizin oruç tuttuğunuzu bilmemesinin yanında, kapitalizmin (tüketimin) normal hayat felsefesi olduğu bir toplumda ibadet maksadıyla bu ihtiyaçlardan feragat etmek Müslüman bireyin kimliğini pekiştirici bir rol

oynayabilmekte ve aynı zamanda ibadete hem bir derinlik hem de bireye biriciklik duygusu kazandırmaktadır.

İnsanlar yaratılış olarak paylaştıkları ortak inanç ve değerler taşıyan kimselere karşı yakınlık duyarlar. Hele hele bu bir de din alanında olursa veya kalabalıklar içindeki yalnız birey için, aynı varlığa inanma, (Wach, 1995: 71) onun rızası için fedakârlıkta bulunma, sıkıntıya dayanma, (aynı anda oruca başlama ve bitirme, aynı camide saf tutma, aynı sofrada yemek yemek ve kazanılan “nimeti” paylaşma, aynı dili konuşarak deşerz olma ve daha sayılamayacak birçok ortaklıklar sayesinde) toplu ibadetin sağladığı birlik ve beraberlik sayesinde daha önce olmadığı kadar bütünleşme görülür. Özellikle bu genç kuşak için daha çok anlam taşımaktadır (Şenyürek, 2007: 112).

Dinî gruplar veya dinî organizasyonların Amerika’da ramazan ayında yaptığı faaliyetlerden en önemlilerinden birisi; Türkiye’den İlahiyat uzmanlarını davet ederek Amerika’ya gelmelerini sağlamaktır. Bu sayede göçmen Türklerin ana kaynaktan (kültürün daha canlı yaşadığı ana ülke) beslenmelerini hem kültürel hem heyecansal anlamda devam ettirme gayretleri başarılı sonuçlar verebilmektedir. Zaman zaman Diyanet İşleri Başkanlığı’nın da aynı yolu izleyerek yurtdışındaki Türkleri irşat için gönderdiği ilim adamları sayesinde dinî merkezlerde adeta bir canlılık, yeni bir ses, soluk ve heyecan oluşmakta ve bu vesileyle daha önce ulaşma imkânı olmayan kimi insanların Ramazan eliyle böyle bir imkânı elde ettiklerini söyleyebiliriz.

2. Bireyi Kuşatıcı Olarak Sosyal Ortam

İbadetlere motive olma ve ibadetlerde yakalanan anlamsal boyutlarda, bireyi içinde yaşamış olduğu sosyal ortam mutlaka etkilemektedir. Bu bağlamda özellikle Ramazan ayında aynı ortam içinde iftar açan ve teravih kılanların birbirlerinden etkilenmemeleri düşünülemez. Çünkü bu sosyal ortam onların hem dinsel motivasyonlarını güçlendirmekte hem de sahip oldukları kültürün korunmasına katkı sağlamaktadır. Buna göre, dine, kültüre, geleneğe ve birlikte tanışmaya yönelik pozitif tutumların yaygın olduğu toplumsal bir ortamda bulunmak, ibadetlere yönelmede büyük bir avantaj sunmaktadır.

Oruç ibadeti nedeniyle bir araya gelen insanlar ortak tecrübeyi paylaşarak sosyal bir topluluğu meydana getirirler. Parçaları bir araya toplayan, bir şeyin bir kısmını diğer kısmına katan, aynı cinsten olan şeylerin yakınlıştırılması, kuşatıcı bir işle bir araya toplanan, uzlaştıran ve barıştıran

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) I

anlamlarına gelen cami (El-Isfehani, ty: 96-97). Amerikan toplumu içinde Türkler için ortak bir Őuurun oluŐmasına en önemli katkı sağlayan kurum olarak öne çıkmaktadır (Güngör, 2011). Birbirlerine çok uzak mesafelerde ikamet etmek zorunda kalan Türkler, ramazan vesilesiyle Camide bir araya gelmeleriyle “parçalar bir araya gelmekte” ve “güçlü bir bütün” oluŐturmaktadırlar.

Öte yandan yapılan araştırmada caminin ana fonksiyonunun ibadet mahalli olmasının yanında çocukları geleceğe inançlı bir Şekilde hazırlayarak onlarda birlik ve beraberlik ruhunun gelişmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir (Geneive, 2005: 10). Böylece Amerika'da cami cemaatinin artık orta yaŐ ve ikinci nesil insanlardan oluŐmasının arkasındaki nedenlerden birisi de hiç Şüphesiz yıllardır yürütölen planlı faaliyetlerdir (Bagby, 2003).

Camilerde topluca yapılan ibadetler sayesinde göçmen insanımızın duygu dünyasında hem toplumsal eŐitliĐin sağlanması ve güçlendirilmesine katkıda bulunur hem de ibadet edenler arasındaki makam, mevki veya ırk üstünlüğü gibi duygu ve ayırımları ortadan kaldırarak, sosyal bütünleşmeye yardımcı olur. Bu sebeple toplu ibadet yerleri, yaratılıŐımızda bulunan temel birlik ve eŐitliĐi, günlük yaŐantımızda bir gerçek olarak ortaya koyabilmemiz için en önemli mekânlardır (Koca, 2007: 264).

Bu nedenledir ki devletin dış temsilcilikleri olarak bilinen Başkonsolos, Konsolos ve AtaŐelerin Ramazan aylarında camilere ve toplu iftarlara katılmaları, Türkler arasındaki toplumsal bütünleşmeye pozitif yönde etki etmekte ve mekânın etkinliğine katkı sağlamaktadır. Devletin resmi temsilcilerinin bir kültürel paylaŐım sergilemeleri vatandaşların temsilcilere bağlılıklarını artırmakta ve ana vatana da güvenlerini sağlamaktadır. Devlet erkânı halkla duygusal ve kültürel manada bütünleŐtiĐinde her zaman güçlü bir toplumsal yapı oluşturmuştur.

Böylece ibadetin birleştirici boyutu ve sağladığı kardeŐlik duygusuyla en çok ihtiyaç duyulan biliŐme ve tanışma sayesinde güçlü olma, ABD'de yaşayan Türkler açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

Ramazan ve Çocuklar

Gençlerin dinî sosyalleşmelerinde ailenin rol model olması oldukça önemlidir. Çünkü çocuklar ve gençler anne babalarından gördükleri özellikleri ve davranışları kabule ve taklit etmeye hazırdırlar. Çocuklar büyükleri gibi hareket etmek, onların yediklerinden yemek, konuŐtuklarından konuşmak ve hayallerinden bahsetmek için büyük bir heyecan içindedirler. Bu sebeple

onların Ramazan'a hazırlanmalarında caminin, evin ve arkadaş ortamlarının büyük etkisi olmaktadır. Bu ayda evlerde verilen iftar ve sahur davetleri ve özellikle toplumun bütün kesimlerinin birleştiği cami iftarlarına katılım ve orada yardım etme tutumları çocukların bu manada dinî kimlik kazanmalarına yardımcı olmaktadır.

Amerika'da da aileler çocuklarını özellikle cami çevrelerinde tutarak bunu yapmaya çalışmaktadırlar. Örneğin "2011 yılı ramazan ayında bir anne çocuğunu alıp camiye geldi ve şunları söyledi:

Hocam biliyorum sizin burada yardımcıya çok ihtiyacınız yok, ama ben bir Alevi olarak çocuğumun dinini, camiye ve imamı sevmesini istiyorum. Bu çocuk her gün buraya gelsin ben de ona yardım ediyorum diye belli bir ücret ödeyeyim. O paranın hatırına burada bulunur, Kur'an dinler ve diğer Türk çocuklarıyla kaynaşır."

Çocuk Ramazan süresince iftardan bir saat önce geldi, önceleri çok gönülsüz ve ilgisiz olarak bazı şeylere yardım etti, ama bir hafta sonra arkadaşları içinde cami içindeki işleyişi en iyi o bildiği için, camiye sahiplendi ve diğer arkadaşlarına da yardımcı olmaya başladı.

Gerek evlerde gerekse cami iftarlarında mutlaka geleneksel Türk tatlılarıyla süslü sofralar kurulur. Özellikle iftar ve sahur sofraları çocuk ve gençlerin Ramazan ayına ve oruç ibadetine ilgi duymalarını sağlayan en önemli unsurlardır. İftarlarda ikram edilen yemeklerin Türk kültürüne uygun hazırlanması çocuklar için kültürel bir aidiyet ortamı kazandırmaktadır. Normal zamanlar için belki çoğunun evinde düzenli yemek, çorba, tatlı olmamakta ve de fast food türü tüketime alışkın bu çocukların kültürel belleğine iftarlar vesilesiyle bu anlamdaki Türk kültürü yerleşmekte ve en azından çocuklar Türk kültürünü ve Ramazan'ın verdiği dinsel hareketliliği bizzat yaşayarak öğrenmektedirler. Kültürün etkinliğini ve sürekliliğini sağlamak açısından Ramazan ayı etkinliklerinin yaşatılması önemlidir.

"2011 yılı Ramazan ayında dikkatimizi çeken bir genç Türk kız, iftarlara gelmekte ama hiç yemek yememekteydi. Kendisine niçin yemediğini sorunca; yemekler çok karışık görünüyor ve tatmak istemiyorum diyerek böyle birkaç çeşit yemeği yemeğe alışkın olmadığını söyledi. Biz de yavaş yavaş bu yemekleri tatması halinde sevebileceğini söyleyince biraz da hatır için çorbadan başladı ve az da olsa yedi. Daha sonraki günlerde yemek dağıtımı dâhil kendisinin de düzenli yemekler yediğini ve her gün menüyü merak ederek sorduğunu gördük. Böylelikle bu genç kızımız düzenli olarak

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ)¹

Türk kültürüne uygun olarak çorba, yemek, salata ve tatlı düzeninde yemekleri gördü ve iftar sofrasının güzel hazırlanması sayesinde de Ramazan ve oruca ilişkin kültürel pekiştirmeler sağlamış oldu.”

Ailelerin çocuklarının cami ve iftar yerlerine alışmaları için cansiperane gayret ettikleri bilinmektedir. Kadınlar da bu faaliyetlerin bir parçası olarak katılım gösterirler. Belki kadınların çocukların ramazan kültürünü kazanmaları için daha fazla gayretli oldukları söylenebilir.

Göçmenler üzerinde yapılan araştırmalarda hemen hemen hepsinin ortak problemlerden biri kuşak çatışması problemi olmaktadır. Bu durumun doğurduğu sonuçlardan korunabilmenin yollarından bir tanesi, yaşlı kuşağın kendi değerlerinin, kültürel kodlarının genç nesillere aktarımından geçtiği kanısındayız. Ebeveynin dinî ve kültürel yaşam kodlarının yeni nesle aktarılamaması halinde kuşaklararası çatışmanın şiddeti de artacaktır.

Amerika'da normal okullara devam eden çocuklar için gerek Ramazan gerekse de özellikle bayramlar ciddi problemler olabilmektedir. Ancak Müslümanların yoğunlukta olduğu kimi bölgeler de örneğin New Jersey Paterson ve Brooklyn'de dinî bayramlar okulda da tatil olarak kutlanabilmektedir (Nimer, 2002: 174). Esasen okul yöneticilerinin Müslüman öğrencilerin durumlarını göz önünde bulundurmaları en azından yok sayılmalarını sağlamaları daha uygun görünmektedir. (Raycraft, 2003) Bazen öğretmenlerin öğrenciler arasında hediyeleşme programları tertip etmesi onların çocukların dinsel pratiklerine olan saygısını gösterirken aynı zamanda, öğrencinin bu ibadetine saygı gösterilmesi onların Müslüman karakterinde olumlu pekiştirme yapmaktadır (Şenyürekli, 2007: 91, 139).

Yine önemli problemlerden biri de farklı millet ve dinlere mensup çocukların okuduğu okullarda az sayıda Müslüman öğrenci varsa, özellikle ramazan aylarında istemeyerek de olsa “ötekileşme”nin yaşanması konusudur⁹ (Şenyürekli, 2007: 103). Örneğin öğle yemeğinde yemek yemeyen farklı milletlerden Müslüman öğrenciler zorunlu olarak birbirlerini farketme imkânı bulurken, aynı zamanda diğer dinden öğrencilerin de

⁹ Bunun yanında kimi devlet okullarının çocuklar için uygun namaz kılma yeri ve iftar yapacakları mekânlar ayarladıkları da görülmektedir (Raycraft, 2003). Amerikan devlet yetkililerinin Ramazan'a ve Müslüman dini bayramlarına verdikleri ilgi özellikle oğul Bush döneminde iftarlar ve bayram tebrikleriyle başlamış, Bayan Clinton döneminde beyaz sarayda iftarla yükselmiş ve ondan sonra da bir gelenek halini alarak her yıl Ramazan ayında iftar programı ve bayramlarda da Başkan Müslümanların bu kutsal günlerini kutlar hale gelmiştir (Nimer, 2002: 177).

dikkatini çekebilmektedirler. Bu durum milliyetleri farklı olan öğrenciler arasında doğal bir yakınlaşmaya yol açarken, dinsel kimlikleriyle belirginleştikleri kamu alanında bazen “öteki”leşmeyle karşılaşmalarına sebep olabilmektedir. Bu çoklu kültürel yapı içerisinde bazen bu “ötekileşme” avantaja dönüşebilmektedir. Bu durum çocuğun dinî kimliğinin evrensel bir nitelik taşıdığını bilinçsiz de olsa zihin dünyasına kodlar.

Örneğin; Başak “..Mısırlı arkadaşımın bir ay boyunca ilk kez oruç tutmaya karar verdik. Herkes bize nasıl olur da 30 gün yemek yemeden durabileceğimizi soruyordu. Hatta içlerinden çok bilmiş bir erkek öğrenci, benim araştırmalarıma göre yemek yemeden ve içmeden en fazla 18 saat yaşayabilirsiniz. Biz ona belirli saatlerde oruç tuttuğumuzu akşam ve gece yemek yediğimizi anlattık. Onlar da bize niçin diye sorunca, çünkü Allah bunu bize emrediyor.” (Şenyürekli, 2007: 103) diyerek cevap verirken yabancı ortam içinde oruç tutmanın aynı anda farklı tepkileri bazen de “ötekileştirme” formu içinde getirdiğini göstermektedir.

Çocukların sosyalleşmelerinde kardeşlerin büyük öneminin olduğu Ramazan’da da görülmektedir (Abou Samra, 2010: 163). 12 yaşında olan Hasan’ın “abim oruç tuttuğu için ben de tutuyorum” ifadesi buna bir örnektir. Çocuğun abisinin oruç tuttuğunu bildiği okulda, evde veya camide göremek örnek aldığı ise bir gerçektir.

Cami idarelerinin çoğunlukla birinci kuşak yetişkinlerin elinde bulunması, bazen genç ve çocukların ilgi ve ihtiyaçları düşünülmeden uzun sohbetler ve tamamen dinsel içerikli faaliyetler icra edilmesine sebep olabilmektedir. Oysa gençler için Amerika’da Ramazan ayında kimi camilerin sadece genç ve çocukları hedef alan yarışma, eğlence ve gençlerle ibadet etme alanlarını sağlama (Useem, 2005) gayreti görülmekle birlikte bu yönde bir eksikliğin hala devam ettiğini ifade edebiliriz.

Ramazan ayı bir anlamda ailelerin çocuklarına kendi kültür ve kimliklerini kazandırma anlamında fırsatlar sunmaktadır. Örneğin Amerikan kültürüne ait bayram ve dinî figürlü tatillerin çekiciliğine çocukların kapılmaması için aileler büyük özen göstermekte ve adeta bu iki bayram onlar için kültürlerini gösterme/öğretme adına en büyük fırsat olmaktadır. Örneğin “2011 ramazan ayında bir annenin çocuğunun en çok istediği hediyeyi Cami din görevlisine vererek, bayram günü bunu çocuğuna vermesini istemesi” ilginç bir hikâyedir. Bunun dışında hediyeleşmeler, davetler ve para vermeler

de Ramazan'da çocuğun kendi kültürel atmosferinde sosyalleŐmesi için fırsat olabilmektedir (Şenyürekli, 2007: 166).

3. Manevi Varlık Olarak Mekân

Bir sosyal olayın ne zaman, nasıl ve nerede olduğu olayın oluşunu etkileyen temel saikler olarak görülür. Dolayısıyla mekânlar da olayların bir nevi akışını yönlendirmektedirler. Diğer taraftan mekân sadece maddi varlığı olan bir imge değildir. Örneğin; insanın her türlü maddi ve manevi davranışlarının ortaya çıktığı, bazen mutluluk, bazen hüznün ve gözyaşlarıyla sulandığı, atalarının mezarının bulunduğu, muhtemelen kendisinin gömüleceği, kendinden öncekilerin maddi ve manevi kültürünün şekillendiği (Arslantürk-Amman, 2011: 151) mekânın bu haline vatan denir. Amerika'daki Türkler için iki vatanlı bir mekân söz konusudur.

Dinîn en önemli fonksiyonlarından biri de toplumsal kontrol aracı olarak toplumun bütünleşmesine, toplumsal düzenin korunup devam etmesine katkıda bulunmasıdır. Bu anlamda özellikle göçmen topluluklar arasında dinîn bu fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Kendi ibadethanesinde kimliğini koruma altına alabilen ve varlığı için dokunulmaz bir alan bulan birey için bu ortamların rolünün etkileyciliğinin yanında toplumsal algılar bağlamında bütünleşmeye de katkı sağlamaktadır.

İbadethaneler yalnızca ibadet yapılan yerler olarak görülmemelidir. Onların temsil niteliğinde sembolik işlevler gördüğü de bilinmektedir. Bilinmedik bir coğrafyada caminin varlığı orada Müslümanların, Kilisenin varlığının Hristiyanların, Havraların varlığının da Yahudilerin yaşadığının işaretidir. O nedenle ibadethaneler bir memleketin tapusu niteliği taşıdığı söylenir.

Olaya bu açıdan bakıldığında ibadethaneler o dinlerin müminlerinin dinî ve sosyal karargâhı niteliğindedir. Özellikle yabancı kültür coğrafyalarında inananların tek ortak paydalarının açığa çıktığı yerler ibadethanelerdir. Birçok Avrupa ülkesinde yaşayan Türkler için söz konusu fonksiyona sahip camiler Amerika'da yaşayan Türkler için de aynı işlevi üstlendiği bilinmektedir. Özellikle, Ramazan ayında Müslümanların camiye atfettikleri önem mekânsal olarak bir nevi sosyal ve psikolojik terapi merkezi konumundadır. İbadetlerin yanında evlenme, sünnet ve ölüm gibi insan için önemli anları bu mekânlarda yapılması da camilere ayrı bir önem katmaktadır.

İbadetlerde zaman faktörü gibi mekân faktörü de ibadetlere konsantre olma, ibadetlerin anlamsal derinliğini yakalama ve toplumsal iletişimin

kolaylaşıp gerçekleşmesinde büyük rol oynamaktadır. Her ne kadar İslam’da ibadetler için mekân faktörü en öncelikli şart değilse de¹⁰ Ramazan ayı boyunca Amerika’da camilerin dolduğu görülmektedir.

Amerika’da gerek kiliselerin gerekse sosyal mekânların loş ışıklı ve çok farklı kokularla dolu olduğu akla gelince, Ramazan ibadetinin büyük çoğunluğunun geçtiği mekânlar olarak camiler Türkler için genişlik, ferahlık ve aydınlığın atmosfere etki ettiği mekânlar olarak öne çıkmaktadır.

Mekâna anlam veren içindeki sembol ve içeriklerden oluşmaktadır. Türkiye’de evlerin temizlenmesi ve camilerde mahyaların yakılması gibi Amerikan kültür ortamından etkilenilse de Amerika’da Ramazan ayı için eve ekstra önlemler alınmakta hatta tıpkı yılbaşı kutlamaları gibi evler fazladan ışıklandırılmaktadır (Kaya, 2003: 102).

Bireylerle mekân arasındaki ilişkiyi etkileyen veya anlamlı kılan hususlardan biri de mekânın içerdiği anlam ve içinde yaşanan tecrübe ve güzel anılardır. Camilerde evlenen, sünnet olan, en acılı anlarında o mekânlarda kabul olacağını düşünerek yapılan dualar, daha önce kendi evi gibi rahat ve kendisini güvende hissedeceği bir yer yokken o caminin alınış hikâyesi, mekânın camiye dönüştürülmesi sırasında katlanılan sıkıntılar ve alınan manevi lezzetler hep o mekâna değer katan hususlar olmaktadır. İşte Ramazan ayları vesilesiyle camilerin daha sık kullanılıyor olması o hatıra ve tecrübeleri yeniden hatıra getirmesi nedeniyle bu mekânlar daha da önemli olabilmektedir.

Aile’de Ramazan ve Kültürel Devamlılığın Sağlanması

Amerika’da ailenin Ramazan boyu aldığı tedbirler ve Ramazan coşkusu, ailede kültürel ve inançsal farkındalık oluşturmakta ve bu aile bireyleri üzerinde kültürel devamlılığa ve oluşuma katkı sağlamaktadır. Özellikle bazı göçmenler için aile ve toplumsal sorunlara karşı ilgi göstermek her zaman mümkün olmamaktadır. Oysa Ramazan’da büyük toplum ve resmi sorumluluklardan ziyade, birçok Müslüman daha çok aile, toplum ve Ramazan’ın gerektirdiği sorumluluklara yoğunlaşmaktadır (Weir, 2004).

Zaman problemine bağlı olarak ABD’de aileler birlikte yemek yemeye pek fırsat bulamamaktadırlar. Ancak Ramazan’da iftar sofrasında bir

¹⁰ Bu konuda peygamberimizin ilgili hadisi ana ilkeyi oluşturur. Resulüllah (a.s.m) şöyle buyurdu : “Yeryüzü benim için mescit ve ter temiz kılındı..”(Buharî, Teyemmüm, 1).

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) I

araya gelen bütün aile fertleri sofrada adabından, yemek kültürüne oradan yemek paylaşımına ve yemeğin sonundaki duaya kadar pek çok konuda kültürel unsurların devamlılığı ve sosyalleşme imkânı bulmaktadır.

Evlerde iftar yaptırmaya bazen vakit bulunmazken, caminin atmosferi ve iftar veren dostları görme isteği, iftar davetleri yerine sahur davetlerini Amerika'da gündeme getirmektedir. Dostlar özellikle hafta sonları sahurda birbirlerini davet ederek Ramazan'ın kültürel atmosferini ailelerine taŐmaktadır. Böylelikle iftarda toplumla, sahurda da yakın dostlarla görüşen, konuşan, dertleşen Türkler, adeta Ramazan'da bir aileye dönüşmektedirler.

Bunun yanında Ramazanda camilerde kurulan iftar sofralarına sadece Türkler değil, milletimizle tarihi bağları olan başka etnik gruptan insanların da geldiği görülmektedir. Bu bazen bir Arnavut, bazen bir Gürcü, bazen bir BoŐnak bazen de bir Ermeni olabilmektedir. Örneğin 2011 Ramazan ayında bir iftarda tesadüf ettiğimiz bir hanımın yemek yemediğini görünce niçin yemediğini sorduk. O da kendisinin İstanbul Ermenilerinden olduğunu, oruç tutmadığı için yemekten de utandığını ancak burada Türkçe konuşan insanlarla bulunmaktan mutluluk duyduğunu söyledi. Bunun üzerine hem yemek yemesi hem de konuşmasının bizim dinimiz ve kültürümüzün gereği olduğunu, yemek yemediği zaman bize karşı saygısızlık anlamına geleceğini söyleyince yemek yemeye başladı. O günden sonra yanında daha önce camiye hiç gelmemiş olan Türk ve Ermeni arkadaşlarıyla da geldiği görülmüŐtür.

4. Toplumsal Algı ve Sosyal Ortamlar

Her insan kendisi, başkaları ve genel olarak dünya hakkında bir tasavvura sahiptir. Her bireyin bir őahsa, objeye veya olaylara karşı tepkileri genellikle kendi dünya görüşüne göre őekil alır. Yani her insanın zihniyet yapısı ve bu yapıyı oluşturan etmenleri farklılık arzedebilir.

Bireyleri ve toplumları birbirinden ayıran ve farklı kılan algıların yanında, onları birbirine benzer yapan ve benzer davranışlar sergilemelerine yardımcı olan ortak düşünce, tutum ve inançlar da vardır. Elbette her insanı ve toplumu ortak bir őuura sahip kılan ve ortak davranışlara sevkeden özellikler arasından en önemlisi inanç ve değere dayalı kültür birliğidir. Her ne kadar bireyler farklı tutumlara sahip olsalar da, kültür birliğinden dolayı zihniyet dünyaları büyük ölçüde birbirine benzemektedir (Arslantürk-Amman, 2011: 153). Bu bağlamda Amerika'da Türkler her ne kadar değişik

siyasi ve kültürel tutumlara sahip olsalar da Ramazan vb. dinî semboller etrafında benzer zihni tutumlara sahiptirler.

Oruç ibadeti aynı zamanda yabancı bir ortamda ferdi boyutu ağır olan bir ibadettir. Çünkü Amerika ortamında çocuklar için okulda veya büyükler için işyerinde hiç kimse oruç tutmuyor olabilir. Ancak oruç tutan genç veya yetişkin bu ortam sayesinde kimliğini sorgulamak zorunda kalarak dinîne bağlılığı artabilir veya kimse olmasa da kendine güven içerisinde İslam dininin gereklerini yerine getirme iradesini öğrenmiş olur. Örneğin kendisini çok dindar olmayan ancak dine saygılı bir kişi olarak tanıtan bir öğretim üyesi Türk'ün üniversitede odasını ziyaret ettiği Amerikalı arkadaşının onun oruç olduğunu düşünerek kahve içmediğini görmesi, onda dinî duyarlılığı hatırlamaya veya Ramazan'a ilişkin kültürünü yenilemeye vesile olabilmektedir.

Göçmenlerin buldukları ülkelerdeki “büyük toplum” nezdindeki algısı son derece önemlidir. Özellikle 11 Eylül'den sonra Müslümanların dinî duyarlılıkları fark etmeksizin kimi zaman toplum tarafından “öteki”leştirildiği bilinmektedir. Bu sebeple her Ramazan öncesi büyük Müslüman topluluklar bu konuda Amerikan toplumunu bilgilendirme gayreti içinde olmaktadır. Buna rağmen İslam karşıtı söylemin farklı izdüşümleri sonucu bazen camileri korumak için polisten yardımın da istendiği görülebilmektedir (Weir, 2004).

Ramazan kültürümüzde daha önce görülmemiş olan “iftar çadırları” kentleşme süreciyle artık toplumumuz tarafından dünyanın her tarafındaki ramazan faaliyetleri içinde kabul görmüş iftar mekânları olarak algılanmaktadır. Böylesi mekânlarda 30 gün boyunca her gün iftar sofralarına daha çok misafir kabul etme imkânı bulunabilmektedir. Bu iftar çadırları toplumumuzda yeni bir ramazan kültürü ve faaliyeti olarak içselleştirildi. Bu bağlamda ister camilerde isterse bir park yerinde kurulan çadırlarda toplu iftarlar, sadece iftar anında ulaşabilen insanlara iftar açtırmanın ötesinde bir eğlence, bilgilenme, iletişim kurma, kaynaşma, yakınlaşma ve bütünleşme mekânları olarak da işlev görmektedir. Artık özellikle Ramazanlarda toplu iftar çadırlarında camiler gibi dinî mekân sembollerine dönüşmüştür. Dinde semboller bir “kültürel şifre” vazifesi görerek göçmen Türklerin dinsel ve geleneksel hayatını derinden etkilemekte, olayları değerlendirmelerinde bir bakış açısı ve kavramsal çerçeve imkânı vererek onların davranışlarına yön vermektedir (Mardin, 1993: 152; Arslan, 2004: 196).

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSİKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ)¹

Türkiye'deki genel algının aksine (Sandikci-Omeraki, 2007: 611) Amerika'da sadece zengin insanlar değil çoğu zaman beş on kişi bir araya gelerek toplu iftar verirler ve yine katılım açısından da daha çok ihtiyaç içinde olanlar değil toplumun bütün kesimlerinden insanların katılımlarıyla iftarlar gerçekleşir. Örneğin; geçen yıl on yüksek lisans öğrencisi bir araya gelerek her türlü masraf ve teşrifat dâhil okullarındaki arkadaşları ve diğer Türk gençlerini bir araya toplamışlardır. Bu gençlerin birçoğunun Türkiye'den bursla okudukları göz önüne alındığında bu duyarlılıkları daha bir anlam kazanmaktadır.

Yurtdışında yaşayan Türkler Oruç ibadetini sadece bir ibadet olarak değil aynı zamanda dinî bir şölen havasında ve folklorik unsurlarla da yaşamaktadırlar. Bu yüzden ibadetlerle beraber ortaya çıkan törenler, semboller ve ibadet için örgütlenmeler, dinî hayatın canlılığını yansıtmaktadır.

İfade edildiği üzere ilk bakışta görüleceği gibi Türklerin büyük çoğunluğu oruç ibadetine büyük önem vermektedirler, bu Amerika'da yaşayan Türkler için de geçerli bir durumdur. Öyle ki diğer zamanlarda namaz için camiye gelmeyenler teravihlere gelir, günlük hayatında dinin çok az yer edindiği bu kişiler Ramazanla birlikte daha yoğun ve ciddi bir dindarlaşma duygusu yaşarlar (Rippin, 1993: 133). Hatta insanlar normal zamanlarda din ve dine ait gerçekleri konuşmadığı arkadaşlarını, Ramazan'da kimi zaman ibadete teşvik ettikleri gibi, kimi zaman da ibadetten yüz çevirenleri uyarırlar. Bu bağlamda Ramazan'ın kültürel atmosferinde dindarlıklarını artıran bu insanlar, dinin sosyal kontrol mekânizmasının işletici aktörü olabilmektedirler.

Ramazan'da Farklı Kültürlerle Buluşma

Dinler teolojileri gereği bütün insanlığı kuşatarak herkese ulaşmak isterler. Bu durum bir taraftan dinin bizatihi küreselleşme taraftarlığını işaretlese de (Usta, 2003: 179) diğer taraftan kendisini başkalarına tanıtmaya zorunluluğunu doğurmaktadır. Normal zamanlarda ekstra gayret sarf edilerek oluşturulmaya çalışılan kendinî tanıtmaya, Ramazan ayı içerisinde daha belirgin bir hal alır.

Din, bireyin siyasal düzen veya devletle ilişkilerini düzenleyerek toplumsal düzenin korunmasına katkıda bulunur. Din, insanların devlete, devlet adamlarına ve yasalara itaat etmelerini temine çalışarak toplumun kaynaşması ve barış içinde yaşamı sürdürmesinde önemli bir işlev görür

(Okumuş, 2003: 25 vd.). Bu bağlamda özellikle yasal ve yasal olmayan yollarla Amerika'ya göç etmiş kimselerin, Ramazan ayı vesilesiyle camiye ziyaret eden Amerikalı devlet ve emniyet teşkilatından görevlilerle görüşmesi, kaynaşması, kendilerini ifade etmesi her iki taraf için de fırsatlar sunmaktadır.

Örneğin bu yıl (2011) iftarlara davet edilen belediye ve emniyet teşkilatı yetkilileri bundan çok memnun olduklarını ve otuz yıldır başka bir bölgede bulunan bir caminin hemen yanı başındaki komşuları da dâhil hiçbir devlet yöneticisini bu özel günlerine davet etmemesini de sitemle dile getirerek Türk camisinin kendilerini davetten duyduğu memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda ibadet ve kültür merkezinin problemleri ve vatandaşların sorunlarını da dinleyen yetkililerle halk arasında pozitif yönde bir etkileşim oluşturmuştur.

11 Eylül olaylarından sonra Müslümanlar, hem kendilerini hem de dışarıda İslam'a dair çok az şey bilen insanlardaki -ki bu da çoğunlukla medyanın yanlış yönlendirmesine dayanan bilgilerle oluşan- yanlış imajı düzeltmek için onları eğitmeye, İslam'ın inanç esas ve uygulamalarını öğretmeye kendilerini mecbur hissetmektedirler (Geneive, 2005: 8). Bu bağlamda Avrupa'nın aksine ABD'de daha önce olmadığı şekliyle İslam ve Müslümanlar dışlanmışlık psikolojisine itilmektedirler. Bunun yanında Müslümanların kamusal iddia ve talepleri de okulda mescit, mahkemede Kur'an üzerine yemin gibi hep 11 Eylül olaylarından sonra daha organizeli, seslerini yükseltmek için daha uygun zeminler üzerinde yeşermeye başlamıştır (Geneive, 2005: 8).

Müslümanların bu ay vesilesiyle yerel toplumla Ramazan'ın değerlerini paylaşması, onlarla kaynaşması ve iftar sofraları Amerika'nın yerel medyasında kısada olsa "Yerel Müslümanlar iftarlarında yemeklerini Müslüman olmayanlarla paylaşıyor" şeklinde olumlu olarak yer bulabilmekte ve Müslümanların kendilerini tanıtmaya adına fırsat olmaktadır (Bilici, 2008: 169).

Ramazan ayrıca Müslümanlara diğer dinlerden insanlara kendi dinleri, gelenekleri ve ibadetlerini tanıtmaya imkânı vermektedir. Gerek iş yerlerinde gerekse mahallede ve gerekse de sosyal hayatta kendilerine gelen sorular veya yaşanan yoğun duygularla kişiler bu tecrübeyi diğerleriyle paylaşma yönüne gitmektedir. Bu bağlamda hemen hemen bütün camiler diğer inanç sahiplerini davet ederek, inananlar arası diyaloga gitmektedirler. Hatta cemaati büyük olan kimi camiler Ramazan'da pazarlar kurarak yerel

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ)¹

yemek, giysi ve örmelerle kültür hayatını canlandırmaktadırlar (Weir, 2004). Sadece camilerde değil Müslüman öğrenciler üniversitelerde, kimi işadamları işyerlerinde Müslim gayri Müslim ayırtetmeksizin iftar sofraları kurarak mekânı kendi kültürleri için yaşanabilir bir ortama dönüştürerek algıları etkilemeye çalışmaktadırlar (Abou Samra, 2010: 163; Kaya, 2007: 151).

Türk göçmenlerin Amerika'daki Müslüman grupların gelenek ve göreneklerini tanımada Ramazan'ın önemli bir zaman dilimi olduğunu daha önce belirtmiştik. Aynı durum Amerika'da yaşayan diğer Müslüman göçmenler için de söz konusudur. Dolayısıyla Ramazan vesilesiyle normal zamanlarda belki bazı vakitlerde bireysel olan ilişkiler Ramazanla birlikte toplumsallaşarak değişmektedir.

Amerika'da etnik anlamda büyük bir çeşitlilik söz konusudur. Ramazan'da da her Müslüman grup kendi kültürel, geleneksel ve örfüne ait çeşitliliğini ramazan sofrasına getiriyor. Diğer Müslüman ülkeleriyle benzer olmakla birlikte camiler çok değişik faaliyetler icra ediyorlar (Özer, 2011). Adeta bütün Müslüman gruplar bu ayı cami etrafında geçirmekte ve adeta cami bir "ev"e dönmektedir (Ahmed vd: 1996: 167).

Amerika'daki toplam camilerin yaklaşık % 90'ı farklı etnik kimliklere sahip kişilerin idaresindedir. Fakat özellikle 1980'li yıllardan sonra açılmaya başlanan Türk camilerinde, etnik çoğulculuktan söz etmek mümkün değildir (Foley-Hoge, 2007: 187; Jamal, 2005). Hatta birçok Türk camii sadece ya alt-etnik grup (Kırım, Karaçay) ya hemşehri örgütlenmesi (Burlington Selimiye) ya da tarikata (Süleyman Hilmi Tunahan Bağlıları¹¹ Camiler) bağlı olanların yönetiminde yer aldıkları, başka bir bölge veya anlayıştan Türklerin bu camilerin idari mekânizmalarda yer alamadıkları bir yapıdadır. Türk toplumu için güçlü ve etkili bir kurumsallaşamamanın önündeki en büyük sebeplerinden birinin, Türklerin değişik Müslüman milletlerle işbirliğine girip bu tür kurumları kurup, yaşatma eğilimi göstermemiş olduğu söylenebilir (Güngör, 2011: 214).

¹¹ Nakşibendi Tarikatı geleneğinden olmalarına karşılık yeni bir "cemaat" olarak tanımlanan hareketle ilgili bkz. Mehmet Ali Kirman, Türkiye'de bir "Yeni Cemaat" Örneği Olarak Süleymancılık, Ank. Üni. S.B.E., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2000; Hakan Yavuz, H., (2003): Islamic Political Identity in Turkey, Oxford Uni. Press.

Ramazanın başlamasıyla bütün İslam âleminde olduğu gibi Amerika’da belki de daha fazla olarak bireylerin günlük aktiviteleri, planları, hayat stilleri ve günlük yeme alışkanlığı değişmektedir.

Din’in pratik yönünü oluşturan olay ve olguları inançtan ayrı düşünemeyeceğimiz gibi bu eylemin oluşunu da zamanla, zamanı da sıkı ilişkisi içinde olduğu mekândan, inanç, zaman ve mekânı da toplumsal ortam ve algılardan ayrı düşünemeyeceğimiz bu çalışmanın sonuçlarından birisi olmaktadır.

Bu aya mahsus olmak üzere göçmen Türklerin hayatlarında anlam boşluğu yaşayanlar, Ramazan’ın sunduğu imkân ve zamanın getirdiği ruhsal atmosferden istifade ederek sorunlarına cevaplar bulabilmektedir. Aşırı bireyselleşmenin bu zaman diliminde yardımlaşma, aç kalarak başkalarını anlama, toplu ibadetler ve elindekileri paylaşarak törpülendiğini de rahatlıkla söyleyebiliriz.

Sosyal ortamın, Müslümanların Ramazan’ı yaşamasına büyük etki ettiği görülmektedir. Özellikle çocuklar için bazı zamanlar okulda farklı tutumlarla karşılaşsalar da Ramazan, sosyalleşme, tanışma, kaynaşma ve kimlik edinme adına iftar sofraları, coşkulu cemaat, mekânın ferahlığı ve rahatlığı büyük rol oynamaktadır. Din’in birleştirici ve bütünleştirici özelliği Ramazan ayı kadar başka bir zaman diliminde Amerika’da ortaya çıkmamaktadır. Çünkü sadece bir gün değil en az 15 gün çok yüksek katılımı toplu teravih ve iftarlar göçmenliğin ortaya çıkardığı birçok soruna doğal çözümler teşkil edici bir ibadet ortamı sağlamaktadır.

Mekâna anlam veren içindeki semboller, kültürel ve tarihi mirasın örnekleri, içinde yaşanan hatıralar ve orada yapılan ibadetlerin insanda uyandırdığı derin etkidir. Bir yandan da mekân (aile-cami) göçmenler için en güvenli sığınaklar olması açısından kimliğin bekçisi konumunda vazifeler görmektedir. Mekâna bağlı olarak gerek evde ve gerekse camide Ramazan öncesi yapılan plan, program ve ibadetlerin sırasıyla icra edilmesi, mekânın genişleyen ve derinleşen anlamlılığını toplumsal bünyede pozitif ilişkiler ve bütünlük halinde ortaya çıkarmaktadır. Mekânlar kendi fonksiyonlarını Ramazan’dan başka bir zaman diliminde bu kadar etkin olarak gösterememekte, bu ay vesilesiyle adeta kültürel devamlılığa ve belleğe kendisini hissettirmekte ve öğretmektedir.

İçte ve dışta Ramazan ve İslam’a dair algı ve tutumlar, bu ayla birlikte kimi zaman Müslüman karşıtı söylem olarak ortaya çıkmakta, kimi daha az

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) I

dindar Türkler için kimliğe sarılmaya sebep teşkil edebilmekte, kimi zaman da yabancı ortamlarda iyice kimliği gizlemeye de götürebilmektedir. Ancak Ramazanla birlikte Türklerin gerek diğer Müslüman gruplarla gerek Gayri Müslim komşularıyla gerekse iş ve sosyal çevrelerindeki insanlarla daha interaktif ilişki içine girdikleri rahatlıkla söylenebilir. Bu da doğal olarak onları kamusal hayatta görünür kılmakta ve İslam'ın onların hayatlarındaki önem ve anlamı da farklı boyutlarda onlara kendinî hissettirmektedir. Nihayet Amerika'da din, kendinî bir eylem repertuarı olarak yeniden hatırlatmakta, toplumsal bir tahayyül olarak dolaşıma girmekte ve böylece dışsallaşp beden ve mekân aracılığıyla görünürlük kazanmaktadır.

Yurtdışında özellikle camilerde yaşanan ramazanlar için şunlar da dile getirilmelidir. Orada yürütülen faaliyetler içinde toplumun her kesiminden kadın-erkek, çoluk-çocuk, yaşlı-genç, yerli-yabancı kendine hitap edecek bir şeyler bulabilmekte, heyecan yaşayabilmekte ve ibadetin de verdiği coşkuyla manevi olarak gelişebilmektedir. Bu mekânlarda sadece Müslümanlar değil, gayri Müslimler de yeni şeyler öğrenmekte ve Müslümanlara dair fikirleri değiştirmekte, iyiye doğru bir tanışma mümkün olmaktadır. Camilerdeki yaşadıkları neşe, kültüre dokunma ve kendilerinin dışındaki diğer Türk çocuklarını görme ve tanıma adına çocuklar için bir aidiyet hissi, özgüven duygusu vermekte ve onların yabancı arkadaşlarına da kendilerinden bir şeyler anlatma cesareti ve paylaşma heyecanı vermektedir. Ancak bunlara rağmen yapılacak çok iş de vardır. Belki en önemlisi başta kendi insanımız olmak üzere, diğer Müslüman grup önderleriyle ilişkiye girerek ortak yönlerin geliştirilmesi, gayri Müslimlerin bizleri iyi tanıması için el ilanları vb. yollarla da onlara ulaşma gayreti ve sanal âlemi de Türkçe dışında İngilizce ile de kullanma bunların başında sayılabilir. Türk camileri için söyleyecek olursak, hala çoğunun faaliyetleri, tarihi ve idaresi vb. konuları tanıtacak bir el kitabı veya İngilizce internet sitelerinin olmaması bir eksiklik olarak görülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak Türkler açısından Amerika'da Ramazan'ın sadece manevi yönüyle değil toplumun bütün sosyal katmanlarında saydığım çerçevede kültürlenme, kimliklenme ve değerlere sahip çıkma anlamında çok değerli fonksiyonlar yerine getirdiğini ifade etmeliyiz.

Conclusion

As a result, we should express that Ramadan has crucial roles for Turks in America not only with its spiritual aspect but also in terms of acculturation, creating identity and protecting the values in aforementioned framework of all classes of the society.

KAYNAKÇA

- Abou-Samra, Sulafa, (2010) “Muslim Calendar, Holy Days and Festivals”, Islamic Beliefs, Practices and Cultures, edit. Crowe Felicity vd., Marshall Cavendish Reference, New York
- Akyüz, Niyazi, (1998) Dinin Mesajının Sosyo-Kültürel Muhtevası ve İslâm, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XXXVIII, sayı: , s. 295-308
- Akyüz, Vecdi (2002) İbadet İlkeleri, İlke Yay: İstanbul
- Ariel, Zirulnick, (2011) “Five facts about the holy month of Ramadan”, Christian Science Monitor; 8/1/2011, ss.1 <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=63534731&site=ehost-live>
- Arslan, Mustafa (2004) “Kültürel Bağlamda Din”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4 (1), ss.189-205 http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/1262553281_0401070464.pdf
- Arslantürk, Zeki-Amman, Tayfun (2011), *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları: İstanbul
- Bagby, Ihsan (2003): “Imams and Mosque Organization in The United States: A Study of Mosque Leadership and Organizational Structure in American Mosques”, *Muslims in The United States* Edi., Philippa Strum, Danielle Tarantolo, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C
- Bilici, Mücahit, (2008). *Finding Mecca in America: American Muslims and Cultural Citizenship*, (Basılmamış Doktora Tezi), University of Michican: IL
- Bodur, Hüsnü Ezber (2008) *Sekülerleşme Teorileri Çerçevesinde Din ve Sosyal Değişme*, *Dinler Tarihi Araştırmaları - VI*, [Sekülerleşme ve Dinî Canlanma, Sempozyum, 22-23 Ekim/October 2008, Ankara], s. 34-46
- Census, (2010) http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_10_1YR_B04003&prodType=table, 16.12.2011

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ)¹

- Certel, Hüseyin (1998), “İslami İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri”, Ekev Akademi Dergisi, 1,(3), ss. 149–156
- (1999), “Dinî Hayatta İbadetin Yeri ve Önemi”, Dinî Araştırmalar, 2 (4), ss.209-222
- Cilacı, Osman (1978) “Semavi Dinlerde Oruç”, Diyanet Dergisi, 17 (4), ss.192-208
- Daryal, Ali Murat (2009) Dinî Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul
- (1970) “Ramazan Sosyolojisi ve Psikolojisi Üzerine Bir Deneme”, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, 9: 100-101, ss.287-299
- Fattah, M. Hassan (2005) “The New Ramadan: It’s Beginning to Look A Lot Like ...” The New York Times. <http://www.nytimes.com/2005/10/11/world/africa/11iht-islam.html>
- Geneive, Abdo (2005): Islam in America: Separate but unequal, The Washington Quarterly, 28:4, 5-17
- Glock, Charles Y. (1998) “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, (Çev. M. E. Köktaş), Din Sosyolojisi içinde, (Ed. Y. Aktay ve M. E. Köktaş), Vadi Yayınları: Ankara
- Göle, Nilüfer, (2010) İç İç Girişler: İslam ve Avrupa, Çev. Ali Berktaş, Metis Yayınları: İstanbul
- Güngör, Özcan, (2011) “The Process of Religious Institutionalization (Concept of Mosque) of Turkish in the US”, International Journal of Business and Social Science, 2 (8), ss.211-222
- Haddad, Yvonne.-LUMMİS, T. A., (1987): Islamic Values in the United States, Oxford University Press: N Y
- Hökelekli, Hayati (2005), Din Psikolojisi, T.D.V.Yayınları: Ankara
- el-İsfehani, Ragıp (ty), El-Müfredat Fi Garibi'l Kur'an, Tahkik: M. Seyyid Keylani, Dar'ul Marife: Beyrut
- Karaca, Faruk, (2011), Din Psikolojisi, Eser Ofset: Trabzon
- Kasapoğlu, Abdurrahman, (2007) “Kur'an'da Oruç Psikolojisi” Diyanet İlmi Dergi, 43, (1), ss.51-76
- Kaya, İ. (2007). “Religion as a Site of Boundary Construction: Islam and the Integration of Turkish Americans in the United States”, Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 6 (1/2), 139-155.

- (2003): Shifting Turkish American Identity Formations in The United States, The Florida States University College of Social Sciences, Unpublished Dissertation Thesis, Florida
- (2005)“Identity and Space, The Case of Turkish Americans”, The Geographical Review, 95 (3), 425/440, July2005
- Kernicky, Kathleen (2002) “My Holiday; Ramadan Teaches Self-Control” South Florida Sun Sentinel Magazine, USA http://articles.sun-sentinel.com/2002-11-6/lifestyle/0211050316_1_ramadan-special-prayers-quran
- Kılıç, Zeynep (2004): “Two Different Worlds? Turkish Immigrant Organizations in the U.S. and Germany” (Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Hilton San Francisco & Renaissance Parc 55 Hotel, San Francisco, CA,, Aug 14, 2004) <http://www.allacademic.com/meta/p110047_index.html>,
- Kirman, Mehmet Ali, (2004) Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü, Rağbet Yayınları: İstanbul
- Koca, Ferhat(2007), “İbadet, İnsani Varoluşun Anlamı”, İslam’a Giriş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara
- Kurt, Abdurrahman (2012) Din Sosyolojisi, Sentez Yayınları: Bursa
- Küçük, Abdurrahman, (1999) “İbadet md.”, İslam Ans. (XIX) T.D.V. Yayınları: İstanbul.
- Küçükcan, Talip, (2005), “Avrupa’da Türk Gençliği ve Din: İnanç, Bilgi ve İbadet”, III.Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler, DİB Yayınları: Ankara
- Mardin, Şerif, (1993) Din ve İdeoloji, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, (1968) “Tarihilik ve Tarihsizlik”, Felsefe Arkivi, S.16, ss.115-130
- Nimer, Mohamed (2002) “Muslims in American Public Life”, Muslims in the West, Edit. Yvonne Haddad, Oxford University Press: NY
- Özsoy, Ömer-Güler, İlhami, (1997) Konularına Göre Sistematik Kuran Fihristi, Fecr: Ankara
- Okumuş, Ejder, (2003), Toplumsal Değişme ve Din, İnsan Yayınları: İstanbul.
- (2010), Zaman Sosyolojisine Giriş Denemesi, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10 (2), ss.121-174

YURTDIŞINDA RAMAZAN'IN SOSYO-PSIKOLOJİK YÖNLERİ (AMERİKA ÖRNEĞİ) I

- Odobası, Yavuz-Argan, Metin (2009): Aspects of Underlying Ramadan Consumption Patterns in Turkey, Journal of International Consumer Marketing, 21:3, 203-218
- Peker, Hüseyin, Din psikolojisi, Sönmez Yayınevi, Samsun, 1993
- Rippin, Andrew (1993) "The Practice of Islam", Edit: Andrew Rippin, Muslims Their Religious Beliefs and Practices, London: Routledge, ss.127-145
- Sandıkçı, Özlem-Omeraki, Sahver, (2007) "Globalization and Rituals: Does Ramadan Turn into Christmas?", Advances in Consumer Research, (34), ss.611-615
- Schumm, Walter-Kohler, Alison L. (2005) "Social Cohesion and the Five Pillars of Islam: A Comparative Perspective", The American Journal of Islamic Social Sciences 23:2, ss.126-136
- Sezen, Yumni, (2000), İslam'ın Sosyolojik Yorumu, Birleşik Yayınları: İstanbul
- Sorokin, Pitirim, (1994) Çağdaş Sosyoloji Kuramları, c. 1, Çev. M. M. Raşit Öymen, KBY.: Ankara 1994, ss. 102-166
- Şenyürekli, Ayşem. R. (2007). Caring From a Distance: How Turkish Transnational Families Maintain Intergenerational Relationship, (Unpublished Doctorate Thesis) The University of Minnesota
- Takim, Liyakat (2002) "Multiple Identities in a Plurastic World: Shi'ism in America", Muslims in the West, Edit. Yvonne Haddad, Oxford University Press: NY
- Tümer, Günay-Küçük Abdurrahman (2002) Dinler Tarihi, Ocak Yayınları: Ankara
- Uysal, Veysel, (2007) Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel Toplumsal Yansımaları, Mar. Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, 32, ss.19-44.
- Uysal, Veysel, (1994), Psiko-Sosyal Açından Oruç, TDV Yayınları: İstanbul
- Ünal, Vehbi (2010) "İslam'da İbadetlerin Sosyal Fonksiyonu" C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XIV/1 - 2010, 355-370
- Ünver, Süheyl A (1960) "Ramazan Medeniyeti", Diyanet Dergisi Yıllığı, ss.21-25
- Özer, Fatma Betül (2011) "Ramadan in the United States: Interview With Aziza Maheen" <http://www.lastprophet.info/ramadan-in-the-united-states>

- Raycraft, Patrick (2003) “Children Join In Observance of Ramadan”,
November, 23, The Hartford Courant,
http://www.courant.com/adv_article
- Useem, Andrea, (2005), “Young and Observant; A Child’s Ramadan in
America Can Include fun along with fasting as Muslim leaders
aim for an age-appropriate holy month” The Washington Post,
08 Oct. 2005 <http://www.highbeam.com/doc/1P2-85138.html>
- Usta, Niyazi, (2003) Küreselleşme ve Din, Dinî Araştırmalar, VI, (17), s. 179-184
- Wach, Joachim, (1995) Din Sosyolojisi, Ünver Günay (çev.), İstanbul: MÜİFV Yayınları
- Weir, William (2004) “Insight Offered Into Ramadan” . Hartford Courant, 16 January 2004, <http://search.proquest.com/docview/256852100?accountid=8403>
- Yazıcı, Nesimi (2008) “Din Hizmetlerinde Cami, Cami Hizmetlerinde Ramaza Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, I.Din Hizmetleri Sempozyumu, C.2, DİB Yayınları: Ankara, ss.175-193
- Yılmaz, H. Hilmi (1991) “Bir Takva Eğitimi Olarak Oruç”, Diyanet Aylık Dergisi, 42.
- (2007) Oruç Tutmak Kur’an’a Tutunmaktır, Diyanet Aylık Dergisi, Eylül, 201, ss.26-32
- Yüksel, Ş. Özgür İlke, (2008) Türkiye’den Amerika Birleşik Devletlerine Göç Eden Birinci Kuşak Göçmenlerin Yararlandığı Kitle İletişim Ortamlarının Ulusaşırı Kimlik Dönüşümüne Etkileri, Anadolu Ü. SBE: Eskişehir